

NICOLAE PLOEȘTEANU

RAUL MIRON

**PROTECȚIA INTERNAȚIONALĂ
A DREPTURILOR OMULUI**

Manual pentru uzul studenților

**EDITURA UNIVERSITARĂ
București**

I. INTRODUCERE

Protecția internațională a drepturilor omului poate fi descrisă doar dacă se ia în considerare *sistemul statelor*, deoarece acesta ne oferă prima linie de apărare a drepturilor și se întrepătrunde într-o manieră foarte complexă cu *sistemul organizațiilor internaționale*, respectiv cu procedurile acestora. Însăși noțiunea de „*protecție*” trebuie reconsiderată în contextul drepturilor omului, în așa fel încât aceasta să se extindă dincolo de înțelesul convențional al *jurisdicțiilor* și înțelesul altor *forme de aplicare a legii*, ori al prevederilor corespunzătoare *remediilor civile*. Necesitatea reconsiderării izvorăște din mai multe caracteristici ale fenomenului drepturilor omului, prin care se distinge de majoritatea domeniilor dreptului internațional. Dinamica acestui fenomen este influențată de stadiul actual de dezvoltare a tehnologiei și al marilor principii ale dreptului internațional, aici amintind în special principiul suveranității și egalității suverane a statelor, respectiv principiul cooperării între state.

Caracteristicile fenomenului drepturilor omului evidențiază profunzimea efectelor drepturilor omului asupra culturii și structurii politice și sociale ale unui stat. În numeroase state autoritare și state aflate în curs de dezvoltare în care se desfășoară conflicte puternice, este mult mai eficace să se înțeleagă *protecția* drept unul dintre *mijloacele de schimbare* a curentelor politice, ideologice și culturale care se presupun că stau la baza încălcărilor. Fără asemenea schimbări, chiar dacă încălcările drepturilor fundamentale pot fi întrerupte temporar, va persista riscul reapariției acestora.

În lumina acestor observații, se poate constata că – în special în afara cercului statelor cu democrații liberale unde asemenea drepturi sunt familiare și înrădăcinate iar inovațiile și consolidarea acestor drepturi sunt absorbite, în general, cu ușurință – numeroase drepturi civile și politice pot fi apărute doar într-o formă *evolutivă, progresivă*. Evaluarea eficienței tratatelor în domeniul drepturilor omului trebuie să fie un proces continuu, care să țină cont de extinderea domeniului dar și, pe termen lung, de posibilitățile care sunt generate de transformările politice și culturale. În funcție de sursa de la care provin, se pot ivi diferite puncte de vedere asupra acestei problematice privind *apărarea imediată sau progresivă a unor drepturi*; asemenea surse pot fi: victime ale încălcărilor; avocați specializați în domeniul drepturilor omului; profesori, observatori critici ai fenomenului

drepturilor omului. În special, atunci când este vorba de drepturi culturale este necesară o acțiune pe termen lung, altfel spus, o apărare progresivă, dar constantă. Din nefericire, uneori doar evenimente deosebite pot conduce la înlăturarea unor bariere culturale. Un exemplu trist îl reprezintă situația actuală a Ucrainei: în contextul în care singura sa cale spre o viitoare stabilitate postbelică, care va răspunde aspirațiilor majorității populației sale, este de a recunoaște concret drepturile unor minorități situate pe teritoriul acesteia, președintele Volodimir Zelenski și-a arătat intenția de a crea instrumente juridice bilaterale cu țările vecine Ucrainei în ceea ce privește protecția minorităților naționale și a utilizării limbilor naționale (Vulcan, 2023).

Problematika protecției drepturilor omului are o *simplitate înșelătoare*. Pare să privească mai degrabă normele internaționale, organizațiile și fenomenele care au contribuit la protecția drepturilor omului, decât instituțiile politice și juridice naționale care pot constitui și constituie *prima linie de apărare împotriva încălcărilor* (Rodley, 2018, pg. 788-789). Ceea ce trebuie adus în discuție în acest cadru, în legătură cu *protecția*, este **șirul de presiuni** aplicate de către entitățile internaționale sau de către unul sau mai multe state împotriva statului culpabil – note diplomatice critice, rapoarte de investigații, rezoluții cu caracter de recomandare; hotărâri ale instanțelor sau alte acte de soluționare a disputelor; amenințări de suspendare a comerțului sau a ajutoarelor; boicotul și embargoul; intervențiile militare – în cadrul efortului de a pune capăt încălcărilor și de a crește nivelul de conformitate a acțiunilor statului culpabil cu exigențele pretinse în domeniul drepturilor omului. Un exemplu de actualitate îl reprezintă războiul din Ucraina. Uniunea Europeană a impus o serie de sancțiuni asupra Rusiei pentru a slăbi capacitatea acesteia de a finanța războiul și pentru a genera cheltuieli economice și politice certe elitei politice de la Kremlin răspunzătoare pentru invazia Ucrainei. Măsurile includ sancțiuni asupra unor persoane, sancțiuni economice, interdicții impuse media, măsuri de presiune diplomatică, interdicții asupra relațiilor economice cu regiunile Donetsk și Luhansk. Ceea ce este însă esențial pentru protecția drepturilor omului într-un context care este de o complexitate și sensibilitate extremă, constă în acțiunile diferitelor organizații, state și comunități care s-au mobilizat pentru a sprijini oamenii din regiunile afectate de război cu hrană, cu adăpost ori de a le oferi consiliere de variate feluri (inclusiv juridică, cum ar fi efectuarea unei aplicații pentru azil sau informații legate de deplasarea în alte state etc.). Totodată, la fața locului își desfășoară activitatea de documentare a unor crime de război sau alte crime internaționale o serie de organizații

internaționale sau instituții specializate ale Uniunii Europene, ale ONU (United Nations, 2023).

Aceste aspecte **oferă un caracter mult mai complex problematicii**. Ce presupune un sistem internațional de protecție? Într-o lume a drepturilor omului care afectează atât de sistemic viața statelor putem oare să identificăm cu claritate granița dintre instituțiile și fenomenele internaționale, pe de o parte și cele naționale, pe de altă parte? Cel puțin în acele instituții internaționale în care chiar acele state vizate sunt părți active, votând pentru participarea altor membri? Ar trebui ca încorporarea în dreptul intern și aplicarea unei norme internaționale de către un stat să fie văzute ca niște chestiuni pure de drept intern? Sau sistemele de drept internațional și de drept intern prezintă atât de multe chestiuni comune și interconectări încât este necesar un studiu cu privire la întrepătrunderile dintre acestea și la complementaritatea lor? (Rodley, 2018)

Aspectul problematic al noțiunii de *protecție* privește **întinderea sa**. Am putea înțelege nevoile specifice și provocările fenomenului drepturilor omului dacă am reduce protecția internațională a drepturilor la înțelesul comun al protecției: păstrarea conformității cu legea prin **aplicarea acesteia**, cu respectarea condiționalităților (în statele liberale) impuse de domnia legii? Ar trebui ca ideea protecției drepturilor omului să includă, spre exemplu, o analiză și o reconsiderare a condițiilor de bază și a pozițiilor tradiționale în așa fel încât să se ajungă la o mai mare acceptare a normelor privind drepturile omului? (Steiner, 2006)

Asemenea întrebări cu privire la dimensiunea internațională a drepturilor omului și a noțiunii de protecție reprezintă ideile cheie ale acestui manual. Se va porni de la o cercetare mai mult formală și pozitivă. Secțiunea a II-a a manualului, cuprinde un eseu referitor la rolul organizațiilor internaționale cu competențe de protecție a drepturilor omului; secțiunea a III-a evidențiază distincția și întrepătrunderile dintre activitățile organizațiilor interguvernamentale și organizațiile internaționale neguvernamentale; în secțiunea a IV-a sunt descrise *structura instituțională, puterile și funcțiile* câtorva dintre organizațiile și organele de bază în domeniul drepturilor omului, arătându-se legăturile acestora cu statele și evidențiindu-se multitudinea de forme de protecție pe care acestea le oferă; în secțiunea a V-a sunt prezentate *trăsăturile fenomenului drepturilor omului*, care îl disting de toate celelalte domenii ale dreptului internațional și câteva din *problemele cheie* care privesc protecția internațională.

În manual este descris *sistemul universal al drepturilor omului* – universal prin numărul membrilor săi și prin scopurile asumate – care este

strâns legat de Organizația Națiunilor Unite. Acest sistem prezintă o foarte mare diversitate datorită participanților săi globali care exprimă identități ideologice, culturale, politice și socio-economice de o amploare mult mai mare decât cele *trei sisteme regionale privind drepturile omului*, din America, Africa și Europa. Această diversitate generează probleme complexe ivite în cadrul activităților întreprinse pentru asigurarea unei protecții adecvate.

Majoritatea analizelor efectuate privesc drepturile civile și politice. Dat fiind importanța lor intrinsecă și statutul de egalitate în categoria drepturilor economice, sociale și politice, acestea sunt tratate în mod egal în cadrul cursului.

Protecția internațională a drepturilor omului dobândește o dimensiune nouă datorită dezvoltării tehnologiei, întrucât viteza de circulație a informației și modul în care aceasta este receptată global sau regional poate să conducă la transformarea unor mecanisme catalogate drept interne, prin prisma legislației, la mecanisme cu vocație internațională din perspectiva consecințelor pe care le produc pentru a împiedica sau sancționa încălcările drepturilor omului. Exemplificativ, putem aminti înființarea de către membrele trupei Pussy Riot a serviciului independent de știri în Rusia, numit Mediazona, și a cărui obiectiv principal este de a transmite informații despre sistemul penitenciar din Rusia și despre încălcările drepturilor omului săvârșite de autoritățile de aplicare a legii (Mediazona, 2023). Pentru o sinteză a subiectelor acestei secțiuni a se vedea subiectele de la punctele 1-6.

II. ROLUL ÎNFIINȚĂRII ORGANIZAȚIILOR INTERNAȚIONALE DE PROTECȚIE A DREPTURILOR OMULUI

Atunci când se evaluează organizațiile internaționale, se ridică o problemă principială și anume dacă este **necesar** ori cel puțin util să fie create organizații interguvernamentale privind drepturile omului în scopul dezbaterii, interpretării, dezvoltării sau aplicării dreptului cutumiar și convențional. Nu este mai bine ca domenii precum implementarea și protecția să fie lăsate în seama guvernelor și a societății civile din diferitele state, în special pentru motivul că *drepturile omului sunt înrădăcinate în cadrul guvernărilor naționale și se întrepătrund cu tradițiile și cultura colectivităților*? Din acest punct de vedere, domeniul drepturilor omului *se distinge* de situațiile existente în alte domenii ale dreptului, spre exemplu, în dreptul comercial internațional sau în dreptul mediului, unde încălcarea de către un stat a unui tratat afectează corelativ interesele statelor părți, mult mai grav decât propria populație. În atare cadru convențional, bazat pe reciprocitate, problemele esențiale privind comerțul sau mediul pot fi foarte importante pentru un stat însă nu au rădăcini în structurile sale politice, practicile tradiționale ori în mediul cultural. Spre deosebire de problematicile drepturilor omului, acestea implică mai puține principii constituționale ori norme constituționale. De aceea, implementarea prin constrângere a angajamentelor și *soluționarea disputelor pot fi încredințate cu mai mare ușurință organizațiilor internaționale guvernamentale*, decât acelea care privesc drepturile omului (Steiner, 2006).

Aceste aspecte sunt reliefate și mai bine dacă se ține cont de modul în care s-au configurat standardele în domeniul drepturilor omului – **declarațiile și tratatele** care au impulsivat fenomenul drepturilor omului în primele decenii ale acestuia și transmiterea corespunzătoare a noului curent privind dreptul internațional al drepturilor omului. *Internaționalizarea și constituționalizarea normelor convenționale de către numeroase state, au făcut ca acele norme să devină „ingredientele” de bază ale sistemului juridic național*. Acestea au fost instituționalizate și s-au infiltrat în discursul politic și popular. Pe un termen lung, acestea au influențat și vor influența modul de gândire al oamenilor în ceea ce privește abordarea problematicilor.